

*Лариса Довга, Оксана Суховій*

## ПРОПОВІДЬ ВАРЛААМА ЯСИНСЬКОГО «ТАЙНА ВІДКРИВАЄТЬСЯ НИНІ І СИН БОЖИЙ СИНОМ ЛЮДСЬКИМ НАРОДЖУЄТЬСЯ»

Проповідь<sup>1</sup>, метаграфований текст якої вперше пропонується увазі читачів<sup>2</sup>, присвячена богословському і філософському осмисленню Різдва Христового як тайнства поєднання в єдиному та неподільному цілому двох начал: тлінного (фізичного, матеріального, природного, людського) і нетлінного (духовного, нематеріального, надприродного, божественного).

Текст проповіді взято з рукописної збірки, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за шифром ДА 226Л. Згідно з атрибуціями, здійсненими Миколою Петровим [Петров 1892] і Олексієм Лебедевим [Лебедев 1916], цей автограф належить руці митрополита Київського, Галицького і всієї Русі (1690–1707), професора, ректора, а потім щедрого протектора Києво-Могилянської академії Варлаама Ясинського (1627–1707) [Хижняк 2001].

Як за своєю структурою, так і змістовно ця проповідь доволі незвична на тлі відомого нам українського проповідництва XVII ст.. Наприклад, у ній відсутнє євангельське зачало, довкола якого зазвичай розвивається нарація, натомість за мотто вибрано фразу з благовіщенського піснеспіву («[Та]инство *открывае[m]*ся дне и Снь Бжій, снь члвчъ бывае[m]»). Разом із тим проповідь швидше за все виголошувалася саме на Різдво Христове, а не на Благовіщення.

До такого висновку спонукає перш за все аналіз змісту цієї проповіді, в якій зовсім не йдеться про Діву Марію, натомість неодноразово згадується про народження Христа (хоча звичні супутні атрибути Різдва, як-от сходження зірки, покло-

---

© Л. Довга, О. Суховій, 2025

<sup>1</sup> Публікація проповіді здійснюється в рамках виконання Ларисою Довгою проєкту «Kazania Warlaama Jasińskiego jako źródło do badania polsko-ukraińskich związków intelektualnych», що фінансується через стипендіальну програму «Досліджуй в Україні» Центру діалогу ім. Юліуша Мерошевського.

<sup>2</sup> Особливості метаграфування рукописного тексту й опис графіко-орфографічних особливостей казань Варлаама Ясинського (у тому числі – вживання великої літери, передачу надрядкових літер, діакритичних і розділових знаків, авторських підкреслень, закреслень і виправлень, способів цитування тощо) викладено в попередніх публікаціях [див.: Довга, Суховій 2025]; в усіх проповідях автор послідовно дотримується тогочасної писемної традиції.

ніння волхвів тощо, теж відсутні). На користь зазначеного висновку свідчить і те, що наступна проповідь рукопису вже має чітку назву «Христос Родиться»<sup>3</sup>, а в ній використано доволі великі фрагменти з проповіді, яку ми публікуємо тут.

Для історика філософії ця проповідь, як і більшість інших текстів Варлаама Ясинського, цікава тим, що Автор намагається пояснювати слухачам складні богословські та філософські істини, звертаючись до простих, знайомих пересічним вірянам образів і практично візуалізуючи їх. Це доволі незвичний для українського ранньомодерного проповідництва спосіб інтерпретації філософського та богословського знання.

Усупереч настановам гомілетики, у проповіді чітко не виділені вступна (ексортіум) та заключна (конклюдія) частини. Не зовсім звичною є і вибрана автором комунікаційна модель – це не повчання-напучування-розважання слухачів, а спроба вголос роздумувати над складними догматами віри (до яких належить боговтілення), сумніватися й шукати додаткових пояснень, «перекладаючи» явища, притаманні світу духовному, зрозумілою звичайним людям мовою. Натомість слухач запрошується до участі в цьому інтелектуальному дійстві, аби разом із проповідником мислити, сумніватися та дошукуватися істини.

За структурою проповідь можна умовно поділити на дві частини: у першій, суттєво більшій, Ясинський намагається розтлумачити таїнство воплощення та народження Ісуса Христа, натомість у доволі короткій другій показує, які настанови морального характеру належить винести із самого факту боговтілення. Хоч сам автор ці частини не маркує, згідно з сенсом написаного можна вважати, що ця друга частина починається на аркуші 24-24 зв., де з'являються перші рекомендації щодо того, як віряни мають/можуть повторювати у власному житті практики служіння, смирення, любові, мужності, мудрості тощо, подані як усією Трійцею, так і кожною з її іпостасей.

На жаль, ми не знаємо, коли точно ця проповідь була написана й кому її було адресовано, але схоже, що Ясинський мав намір звертатися до освіченої аудиторії. Як збагнути неподільність Трійці? Як Бог Отець міг перед віками народжувати «з чрева свого», коли він нематеріальний, а отже не може мати «чрева», яке має людина? Чому людині важливо уявляти собі Бога антропоморфно і до яких непорозумінь це призводить? Чому ніхто з людей, навіть належних до найславніших родів, не міг викупити провини Адама і Єви? Чи може Бог розмовляти сам із собою та як могло воплотитися Слово? Навіщо Богу було приймати на себе людську природу, стаючи водночас і досконалою людиною, і досконалим Богом? Що сталося з фізичною природою людини внаслідок воплощення, розп'яття та воскресіння Христа? Це і ще багато іншого пояснює Ясинський в одній не надто довгій проповіді, до того ж робить це, не вдаючись до складної богословської термінології, а намагаючись звертатися до того, що можна назвати «здоровим глуздом» і досвідом раціонального осмислення світу.

Цікава також і мова цієї проповіді. Як і в інших творах Ясинського, вона неоднорідна й відзначається «гібридністю»: «в одних проповідях, і навіть в окремих їх частинах, бачимо тяжіння до церковнослов'янської традиції (згідно з тогочасними граматиками) у доборі лексики тощо, натомість у других церковнослов'янські елементи майже відсутні, а цілком виразно проступають живомовні риси у фоне-

---

<sup>3</sup> Інститут рукопису НБУ імені В. І. Вернадського, рукопис ДА 226Л, арк. 28-36.

тиці та граматиці; українські слова сусідять із притаманними добі запозиченнями з польської мови» [Довга, Суховій 2024: 274].

Попри традиційні канони в релігійному стилі, жива українська мова не просто увійшла в проповідницький жанр поруч із церковнослов'янською, а часто переважає та навіть витісняє її, що можна простежити на рівні лексики і фразеології, фонетики, граматики. Варто зосередити увагу на тому, як у граматиці архаїчні риси, успадковані староукраїнською мовою (як і старослов'янською та її спадкоємицею на наших теренах – церковнослов'янською української редакції) із праслов'янської, почасти збережені в діалектах, вжито поруч із їхніми континуантами, які стали нормою вже в сучасній українській. Спостерігається тенденція до поступового часткового й навіть повного заступлення давніх форм сучасними. Її варто прокоментувати на окремих прикладах (форми двоїни, закінчення іменників, короткі та повні неусічені форми прикметників та інших частин мови прикметникового типу, часові та способові форми дієслів тощо).

Зокрема, граматичні форми двоїни у проповідях Варлаама Ясинського вжито на позначення парних частин тіла, а щодо злічуваних предметів – у поєднанні з числівником *два*, хоча подекуди, і навіть у межах одного речення, уже спостерігаємо заступлення двоїни формами множини (цей процес в українській мові відбувався ще з XVI ст., хоча двоїну збережено в діалектах, а в художній літературі, до «чистки» правопису 1933 р., її було активно вживано<sup>4</sup>): *в 'руцѣ наши (22)*<sup>5</sup>; *абы чого ушима не могли поняти, оуцима взираючи», понати и уразумѣли (24 зв.)*; *слабыма Гуцима Людзкима (25)*; *устнами мовит' (24 зв.)*; *Гуци, Устнѣ, Ланиты, Руцѣ, Нозѣ, и все тѣло Хрво, ест' зараз Рукою, Ногою; Устнама, Ланитома, Гуцима истинного Бѣа (23)*; *чрезъ устнѣ (20 зв.)*; *двѣ трудниі таємницѣ (21)*; *двѣ волѣ», далеко от себе разстояици», бозкою и члвчскую, двѣ сердца, двѣ души (23 зв.)*; *двома крилома бжѣства и члвчства (26)*; *крылома своима покрываѣ (26)*; *два роги імуѣе (26)*.

Процес відходу автора від традиційних граматик можна простежити на словозміні іменників. Наприклад, іменники з давніми основами на \*s (слово, око, коло тощо) в усіх відмінках, окрім називного та знахідного, набували в закінченні компонента -ес-: *очеса, словеса* тощо. Варлаам Ясинський уживає паралельно обидві форми – давню й живомовну: *наша словеса (20 зв.)*; *наших словес (20 зв.)*; *слова сут Писаніа Стаго (21 зв.)*; *по словесам (22)*; *о том разсуждаѣт' словѣ (20 зв.)*; *единим словом (19)*; *четыре[х] словѣ (20)*.

Архаїчна форма давального відмінка множини іменників з давньою основою на \*ǫ (-омъ) у сучасній мові заступилася формою з флексією -ам; у текстах проповідей Варлаама Ясинського бачимо обидві флексії, причому живомовна може сусідити з давньою в одному реченні: *не тѣлько страны зѣмниі, но і нбснѣи нам», воинам и гражданома зѣмнымъ, поклонъ воздавати будут' (26 зв.)*; *Гдѣ сихъ пслей», нѣбы от бжѣственнаго олтаря, не траву и сѣно яко скотом несмысленным, но уже блѣгоразумнѣишимъ душам нашим спсѣнный от плоти и крове своего предаючи покармѣ (25)*; *Твоим рабомъ помози (26 зв.)*.

Короткі форми прикметників і дієприкметників прямих і непрямих відмінків ужито поряд із повними, усіченими і неусіченими: *Раждает'ся муж крѣпок и силенъ. Велика совѣта аглѣ. Мѣет' и Малороссійское воинство, в' гербовном*

<sup>4</sup> Див.: [Огієнко 1910].

<sup>5</sup> Тут і далі вказівку на сторінку тексту наводимо в круглих дужках.

своим знаменіи, мужа крѣпкого и сильного, стояща со оружїемъ на бранѣ готового. Добрая сѣхъ, бл҃гочестивый слухачукъ, Звитязства и Побѣди на враги надѣла (26); Да идетъ и богатый, а увидѣвши Црѣа Славы, нища во яслахъ лежачого, в сихъ яслахъ тощное богатствъ своихъ стажаніе положитъ. Кто гладенъ и жажденъ (26 зв.).

Цікаві тенденції спостерігаються і в розвитку дієслівних форм. Хоч у сучасній українській мові дієслово *быти* втратило особові форми теперішнього часу, проте Варлаам Ясинський переважно зберігає давню парадигму: *далеко отъ всѣхъ достойнѣйшаго естъ тайна* (19); *Ты Гѣца соприсносущій Снѣ еси*: (26 зв.); *Слова сѣуть Іоанна того вѣ Посланіи Первомъ* (23 зв.). Це ж дієслово в особових формах теперішнього часу історично виступало у функції допоміжного слова при творенні перфекта; а от залишки давнього перфекта в проповідях уже засвідчено неспослідовно, при цьому допоміжне дієслово частіше виступає енклітиком, ніж ужито окремо: *Но мы*, будучи, *неостроумными учѣниками, не могли смо* *таковыхъ таинъ, и скритыхъ божѣихъ словесъ вѣ Розумъ и Сердцу* *нашомъ вомѣстити* (24 зв.); *еще* *яко* *молодій ѡтрокъ*, *правомъ члвчства поступаючи*, *дитинныхъ плеснѣ не утвердилъ на земли...* (25); *Нѣгде вѣ стародавнихъ филозофахъ не читалемъ* (21); *Ты на крстѣ изрекълъ еси*: *жажду* (25 зв.); *Ты*, *ко* *їзбавленію прїемла члвка*, *дѣического не вознущалъсѣ еси чрева* (26 зв.); *їскупи еси* (26 зв.). Значно частіше спостерігаємо сучасну форму минулого часу: *Снѣ Бжїй вѣ днѣ Рожденїа своего кожею смертного тѣла, нѣбы сапожнымъ ремнемъ, бжѣство зѣ члвчствомъ связалъ, соединилъ, и совокупилъ* (19 зв.); *Такъ и Бжѣ Гѣць перве вѣ бжѣственномъ умѣ своемъ изобразилъ слово свое, едиnorodного и единолѣтного Сна своего, по сѣмъ, и намъ дна нѣшнього ѡткрылъ* (20 зв.).

Архаїчні форми умовного способу зрідка, але поступаються новим, пор.: *абымъ могли* *мѣлкимъ понати розумомъ* (19 зв.); *абысмо...сєю дорогою вѣ вѣчну ю жизнѣ шествовали* (25); *абы чого ушима не могли понати* (24 зв.). Засвідчено нові форми плюсквамперфекта: *Предъ пришествіемъ Сна Бжїа вѣ мїрѣ сѣй кто бы ѡт насъ могли розумѣти, же Бжѣ естъ барзо смиреннымъ, кгда то на гору Свнайскую зыйшолъ былъ вѣ нестриманой слабыма Гѣчима Людзкими блискавицѣ, вѣ страшливомъ и проразливомъ грома гласѣ*. (25). Почасти з'являються й віддієприкметникові форми на *-но*, *-то*: *многими бжѣственными писаніи насъ наставляно* (24 зв.).

Отже, можемо засвідчити паралельне вживання книжних церковнослов'янських граматичних форм із живомовними в казаннях Варлаама Ясинського з тенденцією до поступового витіснення перших останніми.

Вочевидь запропонована увазі читачів проповідь Варлаама Ясинського «[Та]инство ѡткрываѣ[т]сѣа днѣ и Снѣ Бжїй, снѣ члвчъ бываѣ[т]» заслуговує на детальніший аналіз у всіх аспектах: філософському, богословському, стилістико-літературному, мовознавчому тощо. Утім, припустимий обсяг передмови до публікації джерела не дозволяє це тут зробити. Тому запрошуємо ознайомитися з текстом і роздумувати над ним, і писати про нього, як і загалом про досі майже невідоме широкому загалу проповідництво Варлаама Ясинського.

## 19 [...]инство<sup>1</sup> ѿткрыває[m]сѧ дне и Сѣ Бжій, снѣ члвчѣ быває[m]

Трудными надѣр, и мѣлким розумом члвчскимъ не понятими, початку и конца не имѣючий Бгѣ ѿм початку свѣта забавляється рѣчами: ѿрожденный в рожденном на Земли Сѣу Бжій,» блгчестивый слушаю.

Невидимимъ, и жадного бытія не маючим рѣчам розказати з' нѣчого видимими быти, простерти нбо іако кожу, и на немъ солнечніи, лун'ніи, и пламеннозвѣздніи во просвѣщеніе дне и ноци свѣтилиники поставити, непростого то архитекта рукъ дѣло. Утвердити єдинимъ словомъ на водахъ Землю, произвести в' морѣ столактніи куты; прорастити на Земли цвѣти селніи, древа кипарисніи, умножити по воздуху птицѣ лѣтающіи, в' поляхъ и дубравахъ звѣры дивіи, наконецъ,» взявши перст' земли, и вдуновши в' лице єи диханіе жизни, повелѣти єй зрѣти, ходити, глати, мудрствовать, ѿ непостижимыа премудрости Бжія. Достойніи то всѣ рѣчи великого ѿ насъ удивленія, но нѣшная ѿ воплощенія Сѣа Бжія, далеко ѿ всѣхъ достойнѣйшаа єст' тайна. Востоку востоковъ к' темному западу єстества нѣшего прійти: Свѣтилинику присносущного ѿтческого свѣта, под спудомъ тѣла смертного крыгисѧ; предвѣчному Слонцу ѿ мысленной денницѣ Дви Матере, временно родитисѧ; црской порфирѣ, и пресвѣтлой одеждѣ, разданными покриватисѧ рубищами; каменю драгому, бисеру многочестному, между безчестными знайдоватисѧ плевелами: сидѧщему на херувѣмахъ, посредѣ вола и осла в' скотинныхъ ѿпочивати ѧслехъ: неприступному іако Бгу, всѣмъ приступному быти члвку, во истину<sup>2</sup> // 19 зв. чудо аглское удивляетъ существо, [члвчскій разум ...]<sup>3</sup> видѣти бовѣмъ двѣ натурѣ,» бозкую и члвчскую, в' Едной Персонѣ такъ з' собою соединны и злученны, же ѡдна зъ нихъ єст' смертною, другая безсмертною: ѡдна богатою, другая нищетою, ѡдна істочникъ всѣхъ добръ нѣсныхъ, другая корен' всѣхъ золь земныхъ, первая блгословенная,» непремѣнная, вѣчная, силная: вторая полная ѿтмѣны, ігриско щасливости, немошна, безсилна, умъ члвчскій сихъ двохъ з' собою соединенныхъ противностей, постигнути не может'. І для того жъ печатъ пророческаа,» Іоанъ стый,» мовит', Іже по мнѣ грядет' предо мною быет', іако первѣе мене бѣ, Емуже нѣсм' азъ достоинъ, да ѿтрѣшу ремень сапогу Его. Нѣсм' правѣ, достоинъ, абымъ могъ мѣлкимъ понати розумомъ, и разрѣшити сію тайну, іаковимъ способомъ Сѣ Бжій в' дн' Рожденія своего кождо смертного тѣла, нѣбы сапожнымъ ремнемъ, бжєство з' члвчствомъ связалъ, соединилъ, и совокупилъ. Гѡ сєй прето тайнѣ, ѿ Рожденія и Воплощенія Сѣа Бжія ѿ чистого Дви Матере чрева, хочу и іа в' дн' нѣшній брєнными устнами в' срдцяхъ блгочестивого слушателя Слово Бжєе породити, предложивши єднакъ в' началѣ первое предвѣчное ѿмъ Бга Гѡтца Рожденіє Слова Бжія: во славу тому жъ Единородному Сѣу Словоу Бжію, в' чест' Дви Матере, в' ползу дхѡвную мнѣ и тобѣ,» слушателевѣ моему.

Кгды ми приходит', неиз'слѣмую<sup>4</sup> первого предвѣчного ѿмъ Бга Гѡтца Рожденія Сѣа Слова Бжія испытати глубину,» заразъ начинаю дшею и срдцемъ ужа-сатисѧ и всѣми чувствами непомалу содрѣгатисѣ,» іако жъ бовѣмъ могу совершенно неизслѣдимое предвѣчного Рожденія Сѣа Бжія // 20 ѿмъ Гѡтца вычє[r]пнути

<sup>1</sup> Верхню частину аркуша пошкоджено, початок рядка втрачено; вірогідно: **таинство**

<sup>2</sup> У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **20**

<sup>3</sup> Кілька слів неможливо прочитати через пошкодження паперу.

<sup>4</sup> Вірогідно, описка; має бути: **неиз'слѣдимую**

море, кгда сихъ четыре[х] словъ црствующаго пророка. Изъ чрева прежде денница родихъ та. Не могу мѣлкимъ разумомъ досконале оморнути. Забѣгаетъ ми в' очи перваа трудност', и имѣетъ же то Бѣгъ чрево⟨,⟩ *от* котораго раждаетъ Сѣна? Но Бѣгъ⟨,⟩ будучи невидимымъ, невещественнымъ, жадного сложенія тѣлеснаго не имущимъ, не мѣетъ жаднаго члонька и состава, прето *ж* не мѣетъ и чрева: *от*повѣдаетъ ми единъ *от* оучителей. То правда⟨,⟩ же не мѣетъ Бѣгъ *Сотцъ* чрева, но мѣетъ лоно, з' котораго дѣна нѣѣшнаго Слово свое производитъ, *яко* Іоанъ стѣй свѣдѣтельствуе. Единородный Сѣнъ сый в' лонѣ Сотчи той исповѣда. Еднакъ же *тут* знову таа *ж* наступуетъ трудност': Тоє лоно Бѣа *Сотца*, чи ест' матеріалное⟨,⟩ тѣлесное, чили нѣ? *Сот*повѣдаетъ⟨,⟩ не ест' правѣ тѣлесное, мы еднакъ для недосконалости разуму нашего, же не можемъ инашимъ способомъ, бозкаго существа и власности, такъ *якъ* в' себѣ ест' поняти, поймѣемъ Его быти матерѣалнаго, и тѣлеснаго, такъ⟨,⟩ *яко*⟨,⟩ кгда іконописци для лѣпшаго порозумѣнія члвчскаго, выображають Бѣа *Сотца* *Сособу*, в' образѣ члвка⟨,⟩ честною сѣдиною цвѣтущаго, Дѣа Престаго в' образѣ голубинномъ або огненномъ. Котораго образа такъ Бѣгъ *Сотцъ*⟨,⟩ *яко* и Дѣхъ Стѣй, *якъ* в' себѣ *суть*⟨,⟩ поневаж *суть* невещественніи и безтѣлесніи⟨,⟩ не имѣютъ.

Заходитъ мнѣ и иный учитель в' очи⟨,⟩ розвѣзуючи сіє трудное труднаго пророческаго Писанія питаніє. Изъ чрева прежде денница родихъ та. Черезъ чрево, мовитъ онъ, не що іное розумѣетъся, тѣлько скрытый, таємный, внутрний, непонятый Бѣа *Сотца* разум. Который прежде вѣкъ предъ сложеніємъ еще міра, и всѣхъ бытностей видимыхъ и невидимыхъ, предъ созданіємъ денници и всѣхъ свѣтилъ нѣбныхъ, предъ украшеніємъ Земли,<sup>5</sup> // **20 зв.** и произведеніємъ естества во[л]ного, по[и]муючи и разумѣючи сове[р]ше[н]но впнутрь себе самого, раждаетъ в' себѣ умное внутрнее такъ досконалое, *яко* самъ ест' досконалый разумъ Бѣа *Сотца*, Слово свое, *яко* и любачи себе, нескончною Любовію прежде вѣкъ, производитъ в' себѣ совершенную Любовь Дѣа Прѣстаго, который именуется Любовъ Бѣа и *Сотца*; такъ власне⟨,⟩ *яко* Розумъ члвчскій; Розумъ нашъ, нѣмъ маєтъ устнами вимовити, *яко*є слово, впрѣдъ впнутрь себе самого, ѿ томъ разсуждаеъ словѣ, впнутрь нѣбы з' собою самимъ розмовляючи, котрая то внутрняя нша розмова, называетъся внутрнее умное слово. Потомъ⟨,⟩ кгда тоє *ж* умное слово устнами провѣщаеѣмъ, нарицаеъся Слово *от*кровенное для того⟨,⟩ же⟨,⟩ *яко* в' скриніи сокровенныхъ поти не можемъ очима видѣти бы найѡздобнѣйшихъ рѣчій, покол не будетъ *от*кровенна: Такъ и умныхъ внутрнихъ нашихъ словесъ, поти інимъ до розумѣнія подати не можемъ, покол розума нашего, *яко* скриніи⟨,⟩ чрезъ устнѣ *яко* чрезъ двери⟨,⟩ не *от*крѣемъ.

Далѣй тотъ же ма учитель наставляєт. Сіє правѣ Слово Бжее мѣетъ Подобенство, и з' нашимъ словомъ, мѣетъ и рожност'; мѣетъ подобенство в' томъ, же *яко* мы впнутрь Розума нашего, *первѣ* производимъ слово, потомъ устнами прорицаємъ. Такъ и Бѣгъ *Сотцъ* *первѣ* в' бжественномъ умѣ своемъ изобразилъ слово свое, единороднаго и единопѣтнаго Сѣна своего, по семъ, и намъ дѣна нѣѣшнаго *от*крылъ, *яко* црствующій пророкъ в' *Сособѣ* Бѣа *Сотца* мовитъ: *Сотригну срдце мое Слово блго.* Где чрезъ срдце⟨,⟩ *яко* и чрезъ чрево⟨,⟩ розумѣетъся скрытый бозкій разумъ, и непонятое Существо, чрезъ Слово блго, воплощеніє Слова Бжїа. Мѣетъ и рожностъ в' томъ⟨,⟩ же наша словеса не *суть* совершеннаа и досконалаа, бо мы на единъ // **21** ча[с]⟨,⟩ годину, и минуту, тысяща ра[з]личны[х] умны[х] словесъ[с], и непотребныхъ мыслей, на памѣт' приводячи, тїи оставляємъ, ініи начинаємъ; предвѣчный же Бѣгъ *Сотцъ*, *яко* разъ вимовилъ предъ вѣки слово свое, и впнутрь разума своего совершенно постановилъ, по словесамъ црствующаго прорка: Единою гла Бѣгъ. Такъ уже до вѣка сіє слово не ѡскудѣваєт, *яко* само ѿ себѣ сіє слово Іса

<sup>5</sup> У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **21 і 4**

Свѣта глѣт' устнами: Исперва прежде вѣкъ созда ма и до вѣка не оскудѣю. То ѿ первомъ Рожденіи Сна Слова Бжїа ѿт нѣдръ ѿтчихъ и ѿт непостижимаго Разума и Существа Бга Сѿтца.

Приступую до второго нѣшнего временного Рожденіа. Но и ѿ семъ временомъ Слова Бжїа, из' двѣческіа утробы Рожденіи з' немалою трудностю приходит' ми мовити: Положѣмъ бовѣмъ на вагахъ сїи двѣ трудніи таємницѣ, ѿ которыхъ Іоанъ сѣй Бгословъ вспоминает: первую ѿ предвѣчномъ Рожденіи ѿт Сѿтца: В' Началѣ бѣ Слово и Слово бѣ у Бга. и Бгъ бѣ Слово. Вторую ѿ нѣшнемъ временомъ ѿт Дви Матере Сна Бжїа воплощеніи. І Слово плот' быст' и вселися в ны. Заправди снадѣй первую, анижели сїю вторую, зрозумѣти можемъ. І дла того Августин блженный мовит'. Іжъ здариломисѣ правѣ, в' одной Книзѣ стародавнього филозофа ввѣс початокъ Евгліа Іоанномъ сѣмъ списанного ажъ до тихъ словъ. Свѣтъ во тмѣ свѣтит'сѣ. Читати: Конца же того Евгліа І Слово плот' быст'. Нѣгде в' стародавнихъ филозофахъ не читалемъ; бо послѣдніи слова труднѣйшіи были наиперви: І кто хочетъ понати Воплощеніе Слова Бжїа, треба першей понати Троицу Пренайсвятѣйшю Бга Сѿтца нерожденна; раждающого же Бга Сна умомъ предъ вѣки: Бга Дха Стаго,<sup>6</sup> // **21 зв.** одѣвающого бжѣство плотію члвческою в' дн' нѣшній Сна Бжїа. Прето [ж] и ѿ, пустивши на сторону бгословскіи трудности до писаніа бжѣственного, фѣгуръ и подобенствъ удаюся.

В' дн' Рожденіа Сна Слова Бжїа тоє знову поновляється, що передъ тымъ при созданіи перваго чинилосѣ члвка. В' тотъ часъ, хотѣчи Бгъ праотцу нашему Адаму супружницю и помощницю учинити; навелъ на Адама тажскій сонъ; и взялъ єдино ѿт ребрѣ его, и ісполнилъ ѿное мѣсто, ѿт негоже взялъ ребро, плотію. І созда Гспдъ Ребро єже взят' ѿт Адама жену, и приведе ю к' Адаму, и рече Адам, се нѣ кост' ѿт костіи моихъ, и плот' ѿт плоти моея. Слова сѣ Писаніа Стаго. Такъ в' дн' нѣшній предвѣчный Бгъ Сѿтцъ, нѣбы єдину ѿт костіи своихъ ѿт нераздѣльного Существа своего, єдинородное свое слово взявши, во мїръ сѣй посылает', и кожею тѣла нашего смертного одѣвает' и покрывает'. І ѿко кост' подъ плотію и кожею члвческою невидима пребывает: такъ и Слово Бжее, тѣломъ члвчскимъ обложенное, нѣбы свѣтильникъ, подъ спудомъ єст' невидимо, по реченію Давидовомъ. Положи т'му за кровь свой.<sup>7</sup> Іѿко кост' члвчская, жадной сама собою болѣзни чути не может', але дла сопряженного себѣ тѣла: такъ Слово Бжее ни страдати, ни болѣзновати, ни умирати не может': і если во іаслехъ скотихъ дна нѣшнего страждет', алчет', и рыдает': все то ради немощи тѣла нашего члвчского, и ѿтол великаа Бга Сѿтца к' роду члвческому, Любовь, Милост, и Милосердіе іавляется; кгда и самага єдинородного своего не пожалѣвши сѣа, в' дн' нѣшній ѿт небесъ посылаетъ на Землю, не інимъ намѣреніемъ; тѣлько абы тотъ, котрый теперъ в' мѣсто црского ложа, в' скотинныхъ іаслехъ опочивает; по томъ, многи на земли и на морю принявши труды, на дрѣвѣ крѣтномъ за мїрскій // 22 живо[т] и сїсение нѣе бы[л] пригво[ж]денный: тотъ, котры[й] тепе[р] посредѣ двохъ животныхъ, между воломъ и осломъ, нищетными пеленами лежитъ повитый: потомъ посредѣ двохъ разбойникъ, тажкими узами связаный и узавлєнный, между нбомъ и Землею былъ повѣщенный: тотъ, котрый в' дн' нѣшній горкій ѿт ѿчесъ, слезъ излиываетъ істочники: потомъ кровь и воду ѿт пречистого боку и ребрѣ своихъ істочилъ бжѣственныхъ, на ѿживленіе и ѿчищеніе наше: Сѿ сѣмъ єст'<sup>8</sup> Любы Бжїа в' нас, ѿко Сѣа своего єдинородного посла Бгъ в' мїръ да живы будемъ імъ. І паки: Сѿ сѣмъ єстъ любви не ѿко мы возпо-

<sup>6</sup> У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **22 і 4**

<sup>7</sup> На лівому полі навпроти рядка зазначено: **ps: ли** [Пс. 17:12].

<sup>8</sup> Над словом позначено: **x**, на правому полі дописано: **x іависѣа**

бихом Б҃га, но ѿко той возлюбѣ нас и посла С҃на своего очищеніе ѿ грѣсех наших. Слова сѹт аплскаѿ, в' Посланіи Іоанновом Первом в' главѣ четвертой.

Перед тимъ<,> если бы кто продалъ або заставилъ свою ѿчизну, и не могли бы еи для нищеты своей ѿкупити<,> волно было брату его або ближнему сію ѿчизну ѿкупити: слова сѹт Книгѣ Левитских в' главѣ двадцат' пятой. Аще ли нищуетъ братъ твой, иже с тобою и ѿдастъ ѿ одержанія своего, ужикъ, ближній ему да искупитъ проданія брата своего.

Продалъ былъ праотцѣ нашѣ Адам, всѿ ѿческаѿ, котраѿ колвекъ предвѣчнаѿ премудрост'ь, Б҃гъ Сѹтъ<,> предаль ему былъ імѣніѿ за безцѣнокъ, за едино древа райскаго ѿблко<,> врагу нашему діаволу. Но С҃нъ Б҃жій чрезъ нѣшнее плоское свое во міръ пришествіе и рожденіе<,> сый братъ нашъ, слушнимъ правомъ сіе свое одержаніе к' себѣ притагнувши, возвратилъ намъ<,> по плоти своей братіи: Рожденіе бо Его ест' днѣ ѿставленія, поневажъ в' днѣ нѣшній всѣ долги намъ грѣховніѿ чрезъ Его ѿставляются; и в' руцѣ наши нѣсное достоѿніе возвращається, по словесамъ ѿлюбеницѣ дщи нашой в' Пѣснехъ Пѣсней в' главѣ второй. Братъ мой мнѣ. То ест' мнѣ раждает'ся, мнѣ живет'<,> мнѣ умѣраетъ, мнѣ востаеѿ ѿ мертвыхъ, мнѣ восходитъ на нѣса со плотию и славою.<sup>9</sup> //

**22 зв.** К҃гда С҃нъ Б҃жій в' днѣ нѣшній плотию члвчскою ѿдѣвает'ся<,> зопсованный то онѣ в' раю первый образъ члвчскій, знову власныхъ рукъ своихъ дѣланіемъ направует'. Мовит' учитель црковный Назіандзен стый. Приїде подобное подобнимъ исцѣлити, плот' плотию, дшю дшю, члвчествомъ члвка. Вѣдалъ<,> же<sup>10</sup> члвкъ ест' блатомъ сквернымъ и нечистымъ: омываетъ прето первіе тоє блато при Рожденіи своемъ пречистими слезами, загрѣваетъ его теплою дхѿ своего с҃таго: пушаетъ пендзелъ ласкъ своихъ бозкихъ, по томъ образѣ з'ѿпсованномъ: а такъ з'легка на выображене свое бозкое, тваръ члвчкую уформовавши, смыслѣ позвѣрховніи и внутріи дарами нѣсными приоздобляет'. Зрѣніе дшѣвное приготавливалъ и учинилъ способнымъ до зрѣніѿ Тройчныхъ Лицъ в' Бжѣствѣ Единомъ. Слухъ ѿтверзлъ до слышанія и вниманія бжѣственныхъ своихъ заповѣдей; Сѹбонаніе до блгоуханія цвѣтѣвъ плодѣвонныхъ цнѣтъ дхѣвонныхъ: Смакъ до вкушенія истиннаго сладости нѣсныѿ, блгѣвоннѣмъ видомъ хлѣба и вина пречистой плоти и крове своеѿ: Зосталъ тѣды досконалымъ зопсованный образъ члвчскій, бо С҃нъ Б҃жій Чело справедливостю, Сѹко чистотою, Носъ мудростію, Ланиты встыдомъ, Устнѣ правдою приоздобилъ, такъ далеце<,> же можна уже в' днѣ нѣшній ѿ немъ, ѿлюбеницѣ нѣсной всякой дщи христіанской мовити: Братъ мой бѣлъ и красенъ избранъ ѿ темъ. Глава его злата Глава Власы его широки и черны ѿко вранъ, Сѹчи його голубинніи измѣненны во млецѣ сидѣнціи в' наполненіи водъ, Ланиты его ѿко фѣалы ароматъ прозабающіи блгѣвоніе, Устнѣ его каплющіи смирену, Руцѣ его круглѣ и златы сладост'и и ввесъ вождельніѿ сый братъ мой.<sup>11</sup>

Часовъ оныхъ стародавнихъ єдинъ премудрый снѣцеръ греческій імєнемъ<sup>12</sup>// **23** Фидіашъ, на та[р]чи, гдѣ Мѣне[р]вы<,> богинѣ премудрости<,> обра[з]ъ бы[л] ѿ[т]рисованный, и свою тваръ вырѣзалъ такъ штучнѣ, и субѣтлѣнѣ, же рушити чола або ѿка ѿного снѣцера, рушити заразъ было и чола або ѿка и Мѣнервы богинѣ. І если бы кто для заздрости, хтѣлъ тваръ его з' ѿной тарчи выглѣзовати и вытерти, треба было и ввесъ онѣ образъ Мѣнервынѣ, и самый щитъ до конца стерти и зма-

<sup>9</sup> У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **22 і 4;** червоним чорнилом **22** виправлено на: **23**

<sup>10</sup> Перед цим словом на лівому полі дописано: **Снѣ Бжій**

<sup>11</sup> На лівому полі зазначено: **Cant: c.з.** [П.п. 5:10–16, зі скороченнями].

<sup>12</sup> Під текстом унизу сторінки дуже світлим чорнилом (імовірно, іншим почерком) написано: **Сѹ пренайдорѣжшаѿ спасєныѿ нашего**

зати. Щос большого предвѣчнаа доказала премудрост'. Создавши так многое число пламенныхъ дховъ нбсныхъ, аглскихъ воинствъ; людій землеретныхъ, нѣбы образцевъ іаковыхъ избранныхъ, на конецъ в' дн' нѣшній выставуетъ Едину Постагъ такую, в' котрой бы сама вѣчне пребывала, то ест' плот' Сна Бжїа, силою и дѣйствіемъ Дха Прстаго в' чистомъ Дви Матере чревѣ уформованную. Где дшу, тѣло, и бжѣство в' едино злучивши, и коштовный образъ ѿтческій к' тому прилучивши, такъ стисло все тоє соединила, и совокупила, же Сѹчи, Устнѣ, Ланиты, Руцѣ, Нозѣ, и все тѣло Хрско, ест' зараз Рукою, Ногою; Устнама, Ланитома, Сѹчима істинного Бга. Іако ѿт дши и тѣла единъ члвкъ нераздѣльный: такъ з' натуры бозкой и члвчской, Една Персона Бга, и члвка стаег'ся нераздѣлне. Іа для того жс, кгда розгами, терніемъ, гвоздіемъ ударяли в' Тѣло, в' Главу, Руцѣ и Нозѣ Члвчества Хрса, можна было мовити, же на тотъ часъ уязвляли и ураняли Нозѣ, Руцѣ, Главу тѣла Бжого. Кгда ѿчи Хрвы слезагъ, языкъ прагнетъ, стомахъ алчетъ, и жаждетъ, можнаа безпечно мовити, Бгъ страждетъ, алчетъ, жаждетъ, странствуєт, наготуєт, а то все для стислого соединенїа натуры бозкой з' члвчскою, же плотїю члвчскою стаег'ся Бжее Слово. Іа слово Плот' быт'.

Годную тутъ дховную науку можемъ повзати, для чого євглистъ сѣй, описуючи в' миръ сѣй приходъ Сна Бжїа и прїатїє натуры нашої, ѿ самой <sup>13</sup> // **23 зв.** тѣло плоти, а не ѿ іншихъ частехъ члвчскихъ воспоминаєт. Іа слово плот' быт'. Снѣ Бжїй стаег'ся правдивымъ члвкомъ, а всакъ члвкъ ест' ѿт дши и тѣла сложенный, и дша ест' найперднѣйшаа част', и Гспду Бгу, котрый ест' щиримъ и правдивымъ дхом, найближайшаа: Для чого жс не выличаетъ всѣхъ частїй члвчскихъ, Слово стаег'ся дшєю и тѣломъ. Але тѣло Слово Плот' <sup>14</sup> быт'. Знат' для того, же всакъ члвкъ далеко большое маєт, ѿ плоти, ѿ тѣлѣ, анижели ѿ дши печалованє. Іа якъ бы ввєс былъ плотанъ, ѿ плоти и тѣла созданный, всѣ забавы и мысли ѿ тѣлѣ маєт, мало що стараючисъ ѿ дшєвное сїєненїє. Для тѣла сластнаа пища, для тѣла сладкое питїє, тѣло маекко ѿдѣвати, а дши якъ бы в' насъ не было, анѣ еи в' святѣблївнїи цноты приѿдѣти мыслимо, анѣ ѿную часто найсладчайшимъ брашномъ и питїемъ в' пренайсвятѣйшихъ тайнахъ, плотїю и кровїю Сна Бжїа посилати усилиємъ. Пристойный се ѿтвѣтъ моральный. Що єднакъ до лѣтѣральной стосует'ся правди: Зъ тоєй причины найбарзѣй євглистъ сѣй, ѿ самой тѣло плоти воспоминаєт', абы тимъ барзѣй выразилъ Смирєніє, Упокорєніє, Любовь, и Милост' к' намъ Сна Бжїа, же щокѣвекъ было в' члвку найнечистшого, найсквернѣйшого, найподлѣйшого, іакая естъ плот' и тѣло. Земля прахъ, и пепелъ, що было ѿт Гспда Бга найбарзѣй ѿтдѣленного и ѿдаленного, тоє для насъ и любве нашої прїаль. Сѹ воістинну силна любви аки смерт'. Но болшаа, реку, силнѣйша паче смерти: Крѣпостъ смерти раздѣлити дшу ѿт тѣла, и що прежде было соединєнно, розєдинити, и роздвоити, болшѣ любовь справуетъ, двѣ волѣ, далеко ѿт себе разстоящїи, бозкую и члвчскую, двѣ сердца, двѣ дши, в' єдино соединяєт и совокупляєт. Бгъ Любы ест' и пребываєтъ в' Любовь в' Бжѣ пребывает, и Бгъ в' немъ. Слова сѹт Іюанна сѣго в' Посланїи Первомъ. //

**24** Іа не могъ же то былъ, Творче мой предвѣчный, Твой Бгъ Сѹтць, совершенную во всемъ імѣющїй власт', в' іаковое разумное созданїє свое, в' агла або в' члвка такъ великой власти, моци и силы в'лити, абы не Ты, самаа Бозкаа Сѹсоба, но тоє созданїє, всакою ѿт Бга ударованное крѣпостїю, Родъ Земный з' адовой вибавило неволѣ. Сѹтповѣдаютъ мнѣ на сїє премудрїи учителя: Не можнаа правѣ, а то для того: Іжъ грѣхъ прародителєй нашихъ первый, зро-

<sup>13</sup> У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: 4 і 25; 4 виправлено червоним на: 24

<sup>14</sup> Слово дописано на лівому полі.

дилсьа и повсталъ, з' понижена, и іакобы подобаніа Бозкой СѸсобы, нескончоне над все создане годнѣйшой и достойнѣйшой.<sup>15</sup> Іѣко теды<,> кгда бы ѡсоба іакаа наддер подлаа, црскую ѡсобу значне чим ѡбразила, не можетъ взглядомъ своеѣ подлости цркой ѡсобѣ достойной в' чести нагороди воз'дати, хіба ажъ таковаа жъ бы равнаа в' достоинствѣ црская ѡсоба: такъ непоровнане нѣкчемнаа твар члвчскаа ѡт земного брєніа созданіа не могли Творца своего за преступленіе ублагати. Треба было равной тугъ в' годности Бозкой СѸсобы, котраа бы могла за созданиємъ соз'дателя умолити: снисходит' теды на Землю Втораа СѸсоба Бѣкаа для совершенного поѣднаніа, Бѣа з' члвкомъ: Аже бы не здалься самъ Бѣъ чрезъ себе жъ самого, безъ жадного прикладу члвка себѣ самому доситъ чинити; пріймует' на себе натуру члвчскую, абы уже не іако самъ Бѣъ, но іако Бѣъ и члвкъ Творца за тварію Создателя благалъ за созданиємъ.

Аже в' такъ глубокой покорѣ, ѡт всѣхъ згорненномъ и ненавидимомъ убозствѣ в' тихой приходит' молчаливости, сіе творит' совершенному нашему Вет' Заветъ воздаючи врагоборцу: абы іако первый члвкъ не могъ діавола в' образѣ змѣиномъ предъ іскушеніємъ Адамлѣмъ надъ всѣхъ звѣрей краснѣйшомъ розпознати<,> такъ<,> абы и Снѣ Бжїа, скорѣй до утѣчки ѡт лица Его діаволь в' такъ подлой члвчкаго тѣла кожъ и ѡдеждѣ. Іѣко некгдыс<sup>16</sup> // 24 зв. Ісламъ<,> ѡслѣпленны[ѣ] ѡчима<,> не познавши в' козлѣ[ѣ] ѡдеждѣ, юнѣ[ѣ]шого сна своего Іакова<,> вырекль. Гласъ, рече, іако гласъ Іаковл', руцѣ же іако руцѣ Ісавовѣ, и не позна его, бѣста бо руцѣ его, іако руцѣ Ісавовѣ, брата его косматѣ.<sup>17</sup>

Такъ власне предвѣчний Бѣъ СѸтць в' днѣ Рожденіа Снѣа своего зъ нами поступилъ; іакъ землемѣрець з' учники своими звывкль поступовати. Землемѣрець<,> хотіаи научити размѣрати землю, кгда видитъ учниковъ своихъ<,> не поймающихъ такъ трудной рѣчи, ѡ котрой устнами мовит', встает' ѡт мѣстца своего и на землѣ albo на писцѣ перстомъ albo ѡрудіємъ іаковымъ таковоіи ѡбразци и фѣгуры рисует' и крислитъ, абы чого ушима не могли понати, ѡчима взираючи<,> понали и уразумѣли. СѸ смиреніи, терпѣнни, любовѣ к' Бѣу и ближнимъ, дѣвствѣ и чистотѣ, многими бжественными писаніи нас наставляно. Но мы<,> будучи, неѡстроумными учниками, не моглимо такихъ тайнъ, и скритыхъ бож'кихъ словесъ в' Розумѣ и Сердцу нашомъ вѡмѣстити: Снисходитъ прето ѡтъ превысочайшого своего престола всѣхъ цнотъ дѡвнихъ, Смиреніа, Терпѣннїа, Любовѣ істинный учитель и наставникъ Снѣ Бжїй, нищетными рубищами покрывает'ся, в' аслехъ скотїихъ полагает'ся, а не только црѣмъ<,> но и всѣмъ к' себѣ живучимъ на Земли приходити не збороняет', ѡбразъ намъ смиреніа, нищелюбіа и кротости показуючи и мовячи<,> Научитесьа ѡтъ мене іако кротокъ и смиренъ Есм' срѣцемъ.

Предъ пришествіємъ Снѣа Бжїа в' мірь сей кто бы ѡт нас могъ розумѣти, же Бѣъ ест' барзо смиреннымъ, кгда то на гору Синайскую зыйшоль былъ в' нестриманої слабьма СѸчима Людзкіма блискавицѣ, в' страшливомъ и проразливомъ грома гласѣ. І знову Павелъ сѣтый в' градѣ Афвнахъ іасно // іасно ѡ немъ мовилъ. Бѣъ створивы[ѣ] ми[р] и всѣа іаже в не[м], се[ѣ] нѣа и Земли Гспдъ сый, не в' руко-творенныхъ храмѣхъ живет' нѣ ѡтъ рукъ члвчкихъ угоженіа прїемлет' требаа что.

<sup>15</sup> Над рядкомъ зазначено: #; унизу сторінки, нижче основного тексту, дрібнішими літерами дописано: # Кгда то створенє за поднущенємъ спадашаго з' нѣа Люцифера, такъ са было в'гору поднесло, же чрезъ коштованє овоцъ з' дерева', еже естъ разумѣти доброе и лукавое, прагнуло совершенной набыти премудрости: и на нѣа Бѣа СѸтца в'мѣсто Снѣа Бжїа, бо онъ ест' премудрост' Бжїа<,> за-сѣсти.

<sup>16</sup> У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: 24

<sup>17</sup> На правому полі навпроти рядка зазначено: Быт: гл: кз [Бт. 27:22-23].

Но воистину в' дн' нѣшній видимо, же на се Снѣ Бжій прійшоль, абы в' руко-творенныхъ аслехъ скотїихъ положивши, смиренїа намъ показаль образъ. Іако хлѣбъ онѣмъ люду їзраїлскому на пуши в' покармѣ данный, не упаль между полаты црскїи, анѣ на едвобнїи албо принамнѣй плотеннїи простирадла,» но на голую землю: такъ хлѣбъ нашъ аглскїй,» нѣш сошедшїй ѿ небесъ на Землю, не водвораетъся между пространными златосїающими црскими полатами, но до тѣсныхъ и стислыхъ скотинныхъ нисходитъ аслей. Въ сїихъ аслехъ скотиннїи первїи складаючи члвчскїи нравы. Сѿмъ сїихъ аслей,» нѣбы ѿ бжественнаго олтаря, не траву и сѣно іако скотомъ несмысленнымъ, но уже бл҃горазумнѣйшимъ дїшамъ нашимъ спсennyй ѿ плоти и крове своєа предаючи покармѣ.

При дорозѣ, при пути хлѣбъ звыкли продавати: Хлѣбъ живот'ный Снѣ Бжій лежитъ при пути при дорозѣ, всѣмъ безъ цѣны многоцѣнную ѿ себе трапезу уго-товляючи. Іако дорога не естъ сама для себе, но для всѣхъ,» по ней ходячихъ, такъ Снѣ Бжій в' дн' нѣшній не для себе,» но дѣла насъ и спсєнїа нашего ради, на Землїи рожденный,» лежитъ при дорозѣ, абысмо,» повставши ѿ скотинныхъ лѣности и унилости аслей, симъ путемъ,» сею дорогою в' вѣчную жизнь шествова-ли.

Сѿ пренайдоружшаа спсєнїа нѣшего дорого,» лежащаа в' дн' нѣшній при пути и дорозѣ, ещєс іако молодїй ѿрокъ,» правомъ члвчства поступючи,» дитин-ныхъ плесн' не утвердиль на земли, а уже ѿ лица Іродова скоримъ течєніємъ бжїишъ в' дорогу во Егѣпетъ. І не на сей то часъ на первѣе // 25 зв. по Рождествѣ своє[м] начинаетъ Снѣ Бжій пут[е]шествовати, се бовѣмъ въ чревѣ матернемъ ещє научилсѣ ходити, вѣставши Марїа, иде во горнаа со тїцанїємъ во градъ Іудовъ. І слышнє Снѣ Бжій бжїишъ во гради Егѣпетскїи, грядетъ бовѣмъ воскорѣ тоє время, которого нѣшнєе при пути ~~нѣш~~ падшее зерно, сѣме Слово Бжее,» птицѣ лукавиі руцѣ Юдейстїи похитатъ, но не возмогутъ позобати. Будетъ кгда сїє зерно при пу-ти лежащее, тернїємъ на крѣстѣ подавятъ, но не до конца удавятъ: Будетъ кгда сїє зерно между гробный падши каменъ сотретъся и обумретъ на время, но плодъ ѿ себе принесетъ сторичный. Будетъ тотъ горкїй часъ, кгда по сей дорозѣ множество свирѣпѣющихъ воинствъ и спиръ Юдейскихъ начнетъ пласати, скакати и безъстудными ногами попирати. Іродїада,» пласанїємъ ногъ црѣвѣмъ угодивши, гла-ву усѣче Іоанну. Сѿ колъ многое множество, женъ и дѣвицъ їзраїлскихъ, нѣбы пласанїа ногъ на землю, ударенїа рукъ на хребетъ Твой вложивши, острымъ тер-нїємъ сотретъ главу Твою,» вѣнченосный црю.

При дорогахъ істочники бывають, на угашєнїє жажды дороги преходячихъ: ѿ Твоего пречистаго боку живый излїетъся істочникъ, животныа воды и крове, да егда Ты на крѣстѣ изрекль еси,» жажду. Мы кровїю и водою,» ѿ ребрѣ Твоихъ исте-кшею,» вѣчную угасимъ жажду. Но и нѣ слезъ Твоихъ істочники нападемъ дїшу нашу,» Снѣ Бжій, слезы Твои за многоцѣнный бисєръ в' срѣдцѣхъ нашихъ сокрыва-ючи, ѿ слезъ Твоихъ,» нѣбы ѿ росы нѣсной, и каплѣ дождевныхъ многоплод-ныхъ спсєнїа нѣшего,» радости и веселїа дїшєвнаго ѿжидаючи класовѣ. А кому жє найбарзѣй в' дн' нѣшній ѿ слезъ Хрѣвыхъ радостнїи класы собѣрати подобаетъ. Іако іхъ црскому пресвѣтлому величеству, пресвѣт'!<sup>18</sup> // 26 Тотъ же мыслєнный нѣшній СѢрель, ѿ[м] высоты нѣсно[й] спустивши, не гдє індей усѣль,» тылко на дрєвѣ в' дрєвяныхъ аслехъ, и любо такъ низко, не дивь, бо тѣломъ члвчскимъ ѿтягченъ: но будетъ тотъ часъ,» кгда,» на дрєвѣ крестномъ высоко гнѣздо свое увивши, и кровїю своєю насъ обновивши, в' дн' преславнаго своего вознесєнїа двома крилома бжєства и члвчства, вознесетъ насъ на нѣса со славою и чєстїю.

<sup>18</sup> Під текстом темнішим чорнилом дописано: **тут не достаєт карти:** вірогідно, втра-чено частину тексту.

Мѣешь и,» бл҃гочестивый вожду нашъ,» в' гербовном твоѣм знаменіи таковое древо, в'низу образъ *аслей* albo колибки, к' горѣ образъ Крста знаменующее. В сихъ то *аслехъ*,» а *найбарзѣй* в' срѣцу твоѣмъ,» утружденный Сѣнь Бжій опочивает'. В' сихъ и гнѣздо себѣ *Сѣрель* нбсний *закладает*, aby iako *Сѣрель* гнѣздо свое покрываючи, и на птенца своѣа вождѣлѣючи, и бл҃городіе твоѣ *от* всѣхъ злыхъ навѣтовъ всегда крылома своима покрываль, и крестным гербовного древа знаменіемъ со славою и честію премногою на высоту вознесль небесную. Йко *ж* не лежащее,» но горѣ стоящее сіе Крстное ест' древо, Чулост' и Крѣпост', Разум и Б҃гомыслие твоѣ знаменуючи. Два роги імущее, єдинъ в' защищеніе себе, другіи в защищеніе обоихъ странъ Россійскихъ, в' Разореніе Смерти, и восприятіе долговременной Жизни. А то за помощію ДвухъЕстественного в'купѣ Б҃га и чл҃вка Сна Бжїа,» ~~днес~~ на Земли рожденного,» а *от* смиренїа моего в' дар честенъ и всакоє бл҃гословеніе бл҃гостинное при усердной Зычливости бл҃городію твоѣму принесенного.

Кто се раждает'ся. Раждает'ся муж крѣпок и силенъ. Велика совѣта агль. Мѣет' и Малороссійское воинство, в' гербовном своим знаменіи, мужа крѣпкого и силоного, стояща со оружіемъ на бран' готового. Добрата се,» бл҃гочестивый слухачу,» Звитязства и Побѣди на враги надѣа, кгда вождь нбсний со вои своими на Землю приходит'. І чого под часъ єдинъ не доказаль,»<sup>19</sup> // **26 зв.** то два в' єдино силы свои совокупивши, и бж҃ество к' тому прилучивши, того докажут', *ж*е не только страны земніи, но і нбсній наи,» воинам и гражданомъ земнымъ, *поклонъ* воздавати будут', iako *ж* уже и начинают *о имени его всако колѣно поклонит'ся нбсныхъ земныхъ и преисподнѣхъ*.

Сего убо воина нбсного полку вашего прїймѣте, и о немъ укрѣпл'шесѣ, всакоє противное воинство враговъ видимыхъ и невидимыхъ, крѣпкою Б҃га и чл҃вка десницею побѣждайте.

Кто се раждает'ся. Раждает'ся бусер многочестный. Хлѣбъ аглскій. Женихъ чертога нбсного. Кто нищъ и убогъ, к' сему сокровищу многоцѣнному да идет' скоро, а зде обращает' богатство,» дшу и тѣло обогащающее. Да идет' и богатый, а увидѣвши Црѣа Славы, нища во *аслехъ* лежачого, в' сихъ *аслехъ* тощное богатствъ своихъ стажаніе положит'. Кто гладенъ и жажденъ. Хлѣбъ нбсний в' *аслехъ* и сладкое питіе в' слезахъ сладчайшаго Іса *найдет'*. Дѣви и вдовици,» мѣете жениха нбсного,» краснѣйша паче всѣхъ снѣвъ чл҃вчскихъ, сего в' чертогъ дшѣ и сѣрдца вашего<sup>20</sup> прїймѣте. Мужіе и жены,» мѣете соединенного любовію Б҃га и чл҃вка, в' немъ любовь дхѣвную обрѣщете, и всѣ всѣа в немъ приобращете. Ты же,» Сѣну Бжій, и Црѣю Славы Хѣ. Ты Сѣтца соприисносущный Сѣнь єси: Ты,» ко ізбавленію прїемля чл҃вка,» двического не возгнушал'ся *еси* чрева: Ты,» на земли пребываа,» нбс не *отлучь-ся*--<sup>21</sup>,»сѣдачи одесную Б҃га в' славѣ Сѣтчей. Тебе убо просимъ:» Твоимъ рабомъ помози. Ихъ же честнымъ Рождествомъ Твоимъ іскупи єси. Буди,» Гспди,» милост' Твоѣа на нас,» iakoже уповахомъ на Тя. На Тя,» Гспди,» уповахомъ,» да не постыдим'ся во вѣки. Спси,» Гспди,» люди Твоѣа и бл҃гви достоѣніе Твоѣ, и упаси іа и возми іа до вѣка. Сподоби,» Гспди,» со стыми Твоими прствовати во вѣки,» Амин'.

<sup>19</sup> У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **26 і 4**

<sup>20</sup> Над рядком зазначено: #; на лівому полі навпроти рядка дописано: **# странна и нага**

<sup>21</sup> Так у тексті (прочерки на місці витертих літер).

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Довга, Л., & Суховій, О. (2024). Проповідь Варлаама Ясинського «На воскресіння Христове та Благовіщення Діви Матері». *Київська Академія*, 21, 266-295. <https://doi.org/10.18523/1995-025X.2024.21.266-295>
- Довга, Л., & Суховій, О. (2025). «Три дні й три ночі минули з того дня»: проповідь Варлаама Ясинського на Воскресіння Христове. *Sententiae*, 44(1), 91-110. <https://doi.org/10.31649/sent44.01.091>
- Лебедев, А. (1916). *Рукописи церковно-археологического музея Императорской Киевской Духовной Академіи* (Т. 1, сс. 86-89). Саратов: Электротипография «Волга».
- Огієнко, І. (1910). *Двійне число в українській мові*. Київ: Друкарня 1-ої Київської Друкарської Спілки.
- Петров, Н. (1892). Новооткрытый Киевский проповедникъ второй половины XVII вѣка. *Труды Киевской Духовной Академіи*, 5, 93-126.
- Хижняк, З. (2001). Ясинський, чернече ім'я Варлаам. In В. Брюховецький (Ред.), *Києво-Могилянська академія в іменах XVII-XVIII ст.: енциклопедичне видання*. Київ: ВД «КМ Академія».

Одержано 16.05.2025

## REFERENCES

- Dovga, L., & Sukhovii, O. (2025). "Three days and three nights have passed since that day": a sermon by Varlaam Yasinsky on the Resurrection of Christ. [In Ukrainian]. *Sententiae*, 44(1), 91-110. <https://doi.org/10.31649/sent44.01.091>
- Dovga, L., Sukhovii, O. (2024) Barlaam Yasynskyi's Sermon «On the Resurrection of Christ and the Annunciation of the Virgin Mary. [In Ukrainian]. *Kyivśka Akademia*, 21, 266-295. <https://doi.org/10.18523/1995-025X.2024.21.266-295>
- Khyzhniak, Z. (2001). Yasynsky, monastic name Varlaam. [In Ukrainian]. In V. Briukhovetsky (Ed.), *Kyiv-Mohyla Academy in Names (17th-18th Centuries): Encyclopedic Edition*. Kyiv: KM Akademiia.
- Lebedev, A. (1916). *Manuscripts of the Church Archaeological Museum of the Imperial Kiev Theological Academy* (V.1, pp. 86-89). [In Russian]. Saratov: Electrotypography "Volga".
- Ohijenko, I. (1910). *Dual number in the Ukrainian language*. [In Ukrainian]. Kyiv: Printing house of the 1st Kyiv Printing Union.
- Petrov, N. (1892). A newly discovered Kievan sermonist of the second half of the 17th century. [In Russian]. *Papers of the Kiev Theological Academy*, 5, 93-126.

Received 16.05.2025

---

## Larysa Dovga, Oksana Sukhovii

### Sermon by Varlaam Yasinsky "The Mystery is Revealed Now and the Son of God is Born as a Son of Man"

The first publication of the third sermon by Varlaam Yasinsky on Christmas. From the standpoint of the history of philosophy it is interesting because of the Author's attempt to provide a philosophical interpretation of the phenomenon of the Incarnation in a way that is understandable not only to high-level intellectuals, but also to ordinary believers.

---

**Лариса Довга, Оксана Суховій**

**Проповідь Варлаама Ясинського «Тайна відкривається нині і Син Божий сином людським народжується»**

Перша публікація третьої проповіді Варлаама Ясинського на Різдво Христове. З позиції історико-філософського знання вона цікава спробою Ясинського надати філософське трактування феномену Боготілення у спосіб, зрозумілий не тільки інтелектуалам високого рівня, але й пересічним вірянам.

---

*Larysa Dovga, Doctor of sciences in philosophy, Professor, founder and head of the UCulture project (Kyiv, Ukraine).*

*Лариса Довга, д. філос. н., професор, засновниця і керівниця проєкту УКультура (Київ)».*

*e-mail: [larysa.dovga@gmail.com](mailto:larysa.dovga@gmail.com)*

---

---

*Oksana Sukhovii, PhD in philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Taras Shevchenko National University of Kyiv.*

*Оксана Суховій, к. філол. н., доцент кафедри української мови та прикладної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

*e-mail: [o.sukhovii@knu.ua](mailto:o.sukhovii@knu.ua)*

---